

Bir Türk Münevveri ve Mütefekkiri

Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil'e Bakış

Aydın Şık*

Özet

Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, Türk siyasal hayatı açısından önemli bir yere sahiptir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Ali Fuad Başgil; akademisyen, hukukçu, siyasetçi, bürokrat, sivil toplum mensubu, yazar, münevver ve mütefekkindir. Tabulaşmış "Türk Aydını" eleştirisi ile öne çıkan Ali Fuad Başgil, döneminde hem halka dokunan yazılar yazmış, hem de ihtilafli konularda inandığı gerçekliği savunarak adını duyurmuştur. Bu çalışma kapsamında Ali Fuad Başgil'in siyasal anlamdaki görüşleri üzerinde durulacak olup biyografisi perspektifinde düşünsel alandaki değişimleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Ali Fuad Başgil, Biyografi, Siyasal Portre*

Abstract

Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil has an important place in Turkish political life. He has a multifaceted personality. Başgil; academician, jurist, politician, bureaucrat, civil society member, writer, intellectual and thinker. He criticized the Turkish intellectual. Ali Fuad Başgil, wrote articles about the public. He was known for defending the facts he believed in against controversial issues. In this study, Ord. Professor Dr. Ali Fuad Başgil's political views will be discussed.

Keywords: *Ali Fuad Başgil, Biography, Political Portrait*

---

* Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi. E-mail: aydinsk55@gmail.com, ORCID: [0000-0003-3293-9250](https://orcid.org/0000-0003-3293-9250)

Giriş

Âdemoğlunun yeryüzü macerasının başlangıcından bu yana, mülkün yani ülke varlığının temeli sayılan kavramdır: “Adalet”. Ali Fuad Başgil, yaşamını bu ideale adayan, bu yolda itibar gören ve bunun yanında da uğruna zulme de uğrayan, tehditlere de maruz kalan ama kimsenin hatırı için adaletsizliği hoş görmeyen ve haksızlık karşısında sessiz kalmayı içine sindiremeyen biridir.

Toplumda değerli bir ismi gelecek nesillere tanıtırken birkaç özelliği ile anlatmak kâfi gelebilir. Bazı şahsiyetler için bu anma yöntemi yeterli gelmemektedir. Ali Fuad Başgil’de bu şahsiyetlere en güzel örneklerdendir. Başgil, Ordinaryüs Profesör Doktor unvanıyla alanında duayen, zirve bir akademisyen olmanın yanında iyi bir hukukçu, siyasetçi ve bununla beraber bir mütefekkindir. Hakkaniyetli bir şekilde yaklaşmak gerekirse eserlerinde, toplum ile birey hayatına doğrudan temas eden, toplumdaki ayrışmış Aydın tabusunu kıran bir aktivist fikir adamıydı.

Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, özellikle “*Türk Modernleşmesine*” eleştiriler getirmiş; akademinin, teorinin ve siyasetin tabanda karşılığı olmasından yana olmuş ve pratik karşılığı üzerine önemle vurgu yapmıştır. Toplumun zaten zaman içinde değişeceği olgusunu göz ardı etmez. Toplumdaki değişimin iç dinamiklerle kendiliğinden yaşanması gerektiğini dahası aslında bunun zaten böyle olacağını savunur.

Türkiye’nin son yüzyıllardaki tarihi serüveni incelendiğinde siyasi, iktisadi ve toplumsal mecralarda büyük bir değişim ve dönüşüm süreci yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu husus göze alındığında Ali Fuad Başgil, Anadolu topraklarında gelişen bu siyasi ve toplumsal dönüşümlerin yaşadığı bu döneme hem şahitlik etmiş hem de içinde bulunduğu döneme eleştiriler getirebilmiştir. Otuz beş yıllık akademik hayatı serüvenine sahip Başgil, yakın dönem Türk siyasal hayatını ve liberal-muhfazakar düşüncenin Türkiye’deki gelişim sürecini anlama açısından oldukça önem arz etmektedir. Başgil, yetmiş dört yıllık ömründe, müşahid olduğu olaylar çerçevesinde Türk siyasal hayatında yakın tarihimize ışık tutmaktadır. İkinci Meşrutiyet’ten Birinci Dünya Savaşı’na, tek-parti Türkiye’sinden çok-partili siyasal hayata geçiş sürecine ve en nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk askeri darbesi olan 1960 Askeri Darbesine yakından şahitlik etmiştir.

Başgil’i bu zaman diliminde yaşamasından ziyade öne çıkaran özelliği yaşadığı dönemdeki hadiselerle verdiği reaksiyonlardır. Başgil, olaylara yaklaşımı ve yorumlaması o zamanın konjonktürüne ışık tutmaktadır. Türkiye’nin demokratikleşme serüveninde, özgürleşmesinde, dini yaşamın muhafazasında ve geliştirilmesinde, Türkçe’nin yapay müdahaleler ile sözümlerine onarılma sürecine, gençlerin daha güçlü kişiliğe sahip olmasında Başgil’in gayreti ve mutlaka söyleyeceği sözler olmuştur. Toplumun yakından ilgilendiren ve topluma ışık tutan bu hususlar neticesinde yakaladığı samimi üslupla Başgil, toplumun her kesiminden saygı ve muhabbetle anılma şerefine nail olmuştur. Dostlarının tabiri ile “dağdaki çobandan şehirdeki esnafa kadar” (HAKLI, 2018, s. 7) yazılarının toplumun geniş kesimlerince ilgi ile takip edilip toplumun Başgil’i içselleştirmesi onun tarihe düşülmüş müstesna bir kişilik olmasında yeri yadsınamaz.

1. Bir Mütefekkiri Tanıma Açısından Başgil

Ali Fuad Başgil, bir yayınında kendini şöyle tasvir etmektedir: “Milliyetçi, Maneviyatçı, Hürriyetçi, Terakkici ve Muhafazakar” (BAŞGİL, 2014, s. 245). Başgil, fikri manada bu kavramları sentezleyerek literatürde kendine has bir yer edinmiştir. Başgil’in fikri hayatı boyunca çeşitli dönemlerde düşüncel olarak değişimler meydana gelmiştir.

Başgil, Anadolu topraklarında “Hukuk ve Adaletin” herkesin dilinde olduğu ama en fazla “Adaletsizlik ve Hukuksuzluktan” yakınıldığı dönemde 1893 yılında dünyaya geldi. Samsun’un Çarşamba kazasında hayata gözlerini açan Başgil, Hafız İbrahim Efendi’nin torunu ve Mehmed Şükrü Efendi ile Fatma Hanım’ın oğludur (YILDIRIM & ZEYNEL, 2010, s. 863). Başgil’in ailesi Çarşamba’nın tanınan, köklü ailelerinden Bölükbaşıoğulları’dır. Ali Fuad Hoca’nın “Başgil” soyadını aldığı 1936 yılına kadar aile lakabı olan “Bölükbaşı” takma adını kullanmıştır (ZAIM, 2005, s. 17).

Başgil, eğitim hayatına memleketinde, Çarşamba Tayyarpasha İbtidai Mektebi’nde başlamıştır. İlk tahsilinin akabinde Çarşamba Rüşdiyesinde başladığı orta tahsilini, Birinci Cihan Harbi’nin başlaması sebebiyle yarıda bırakmıştır. Birinci Dünya Savaşı bünyesinde yedek subay olarak dört yıl kadar Kafkas Cephe’sinde görev yapmıştır. Savaşın akabinde 1919’da İstanbul’a gelen Başgil, yarım kalan lise tahsilini burada tamamlamıştır (ÇANKAYA, 1968, s. 869). Başgil, Osmanlı Devleti’nin çöküşüne ve Anadolu topraklarının işgal edilmesine müşahid olan nesilendir. Yaşanan süreçlerin akabinde bu nesil, kurulan yeni devlet olan Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu iktidar kadrolarını da oluşturmuştur. Geçirdikleri bu tramvatik süreçlerin akabinde bu kadro, yeni devletin ilk yıllarında radikal değişim ve dönüşümler yaparak bunları hızlıca hayata geçirmek istemekteydi. Başgil’i bu hususta akranlarından ayıran önemli husus, bu dönüşüm süreci ile ilgili olarak değişimin sürece yayılması gerektiğini savunduğudur. Tramvatik süreci soğukkanlıkla karşılayan Başgil’in bu tutumunda altında hiç şüphe yok ki dindar bir aile yapısında gelmesi ve düşüncel açıdan da liberal-muhafazakâr çizgide olması radikal değişime ılımlı ve mesafeli yaklaşmasının bulunduğu açıktır.

Başgil, orta tahsilini tamamlamasının akabinde bir yol ayrımına gelmiştir. Çünkü savaş sonrasında İstanbul’a gelen Başgil yirmi sekiz yaşına gelmiş ve ticarete atılmak ile eğitim hayatına devam etmek arasında tercih yapmak durumunda kalmıştır. Bu süreçte kendisi için önemli bir yere sahip olan saygı duyduğu hocası Müderris Şevket Efendi’nin yönlendirmesine uyup eğitim hayatını sürdürmeyi tercih etmiştir (AYVAZOĞLU, 2008, s. 43). Başgil Hoca, yükseköğrenimi için Fransa’ya gittiğinde önce burada Buffone Lisesi’ne giderek bu eğitimi tamamlamış hem de Fransızcasını geliştirme fırsatı bulmuştur. Bu eğitimin akabinde Paris’te Grenoble Hukuk Fakültesine girmiş ve 1925 yılında hukuk diplomasını alarak mezun olmuştur.

Paris Hukuk Fakültesi’nde, Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya atfettiği, “Boğaz Meselesi Başlangıcı, Gelişimi, Lozan Konferansı’ndaki Çözümü” başlıklı tezi ile hukuk alanında doktora derecesini almıştır. Başgil’in yazdığı doktora tezinin dikkate değer unsurlarından biri de boğazlarla ilgili hukuki hususların Lozan’da tam anlamıyla çözüm bulunamadığını ifade etmesidir (GÖZE, 2000, s. 8).

Başgil, eğitim hayatını yurtdışında tamamladıktan sonra 1929 yılında Türkiye'ye dönmüştür. Türkiye'den sadece bir öğrenci olarak giden Ali Fuad, döndüğünde hukukçu, entelektüel, aydın ve en nihayetinde hoca olarak dönmüştür. Yurda döndükten sonra meslek hayatına öncelikle zorunlu hizmetini yapmak maksadıyla Maarif Vekaleti Yüksek Tedrisat Umum Müdür Muavinliği göreviyle başlamıştır. Daha sonraları Başgil, bürokrasiden akademiye geçmeyi tercih etmiştir. 1930 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nde Roma Hukuku Doçentlik sınavını kazanıp, bir yıl sonra da aynı alanda profesörlük unvanını almıştır. Ayrıca, Gazi Terbiye Enstitüsü'nde Medeniyet Tarihi dersleri de vermiştir (HAKLI, 2018, s. 7). İstanbul Üniversite'nde Hukuk Fakültesi kurulmasının neticesinde 1933 yılında İstanbul'a gelmiştir. İstanbul Üniversitesi bünyesine Teşkilat-ı Esasiye Hukuku Profesörü olarak atanmıştır. İstanbul'daki Mülkiye Mektebi'nde Anayasa ve Devletler Hukuku derslerine girmiştir. Başgil, çalışmalarını genel itibariyle Türkiye'nin Anayasa Hukukunun Temel İlke ve Kuralları üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu çalışmalar perspektifinde ilke ve kuralları açıklamak ve bu çizgide evrensel hukuk normlarıyla uyumlu olması üzerinde çalışmalarını yürütmüştür (GÖZE, 2000, s. 8). Bu çalışmalarını "Esasiye Hukuku Dersleri" adı altında 1934 yılında kitaplaştırmıştır. Bu durumların neticesinde İstanbul Yüksek Ticaret ve İktisat Mektebi müdürü olarak 1936 yılında atanmış ve burda "İş Hukuku" dersleri vermiştir (ÇANKAYA, 1968, s. 870).

Başgil'in 1930'lı yıllardaki çalışmalarında, konferanslarında, yazılarında en dikkat çeken husus bu dönemde liberalizmi ve liberal demokrasiyi Türkiye için tehlikeli ve zararlı görmesi rejimin yeni ilkelerine kuvvetle bağlılık gösterip müdafaa etmesi ve Osmanlı Devleti'nin siyasi siyasal yapısını da sert bir şekilde eleştirmiştir (HAKLI, 2018, s. 11). Liberalizmi, şahsi çıkarları ön plana çıkartmak ile toplumsal ilişkileri bireysel menfaate bağlamakla ve ayrıca sosyal ve ekonomik düzeni bencillik ekseninde oluşturmakla eleştiren Başgil, çağdaş Türk aydınları gibi bu fikri akımı modası geçmiş bir olgu olarak düşünmektedir (BAŞGİL, 1935, s. 50). Bu dönem içerisinde devletçi anlayışa bağlılık gösteren Başgil, Cumhuriyet öncesi ve sonrası tanıklık ettiği olayların aktarımı esnasında rejimin yeni ilkelerini benimsediği, izah etme gayretinden açıkça anlaşılmaktadır.

Başgil, yeni rejimin ilkelerini müdafaa ederken aynı zamanda da Osmanlı dönemine yoğun eleştiriler yapmış hatta II. Abdülhamid Han'ı tenkit ederken ki kullandığı dil ve üslup, Cumhuriyetin kurucu kadrosu ve rejimin üslubu ile aynı çizgideydi. Tarihler 1940'lı yılları gösterdiği vakit Başgil bu rejim yanlısı çizgisinden farklı bir çizgiye kanalize olmuştur. Başgil, bu tarihin akabinde idealindeki devlet sistemini liberal ve muhafazakâr ilkeler perspektifinde Türkiye'nin toplumsal değerlerini sentezleme marifetiyle yeni bir izah şekline dönüştüğü görülmektedir.

Başgil, bu süreçler yaşanırken sadece akademik sınırlar içerisinde kalmamış, aktif olarak sahada karşılığı olan hamlelerde de imzası bulunmaktaydı. Bunun en güzel örneği Hatay Meselesi'nin çözümünde resmi heyette yer alarak bu sorunun çözümü için argümanlar üretmiştir. Türkiye'yi uluslararası alanda temsil eden Başgil, Türkiye topraklarına katılmamış olan Hayat'ın statüsü ve hukuki durumu hakkında çalışmalar yapmıştır. Bu süreçte Milletler Cemiyeti içinde oluşturulan İhtisas Komitesi bünyesinde Türkiye'yi delegasyon olarak hukuk müşaviri sıfatıyla Başgil temsil etmiştir (SOYAK, 2006, s. 598).

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi dekanlığına atanan Başgil, 1939 yılında “Ordinaryus Profesör” ünvanına haiz olmuştur. İlerleyen yıllarda ise Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu’na müdür olarak atandı. Müdürlük görevinin yanında Anayasa Hukuku derslerine girmiştir (ÇANKAYA, 1968, s. 870). Başgil’in İstanbul’a dönüşünden sonra ilmi meselelerde çalışmalara yoğunluk vermiştir.

Başgil’in çalışmalarının ana öznelere olarak bu dönemde; liberal demokrasinin tesisi, bireysel hak ve hürriyetlerin korunması, 1924 Anayasasının demokratik ve özgürlükçü bir anlayış istikametinde değişim ve dönüşümü, Türkçe’de yapılan yapay müdahale ve tasfiyeciliğin sonlandırılması, Türkiye’de uygulanan din politikalarının şekli gibi önemli hususlarda gerek fikri manada gerekse sivil toplum mecrasındaki faaliyetleri kapsamında çalışmalarını yürütmüştür.

Başgil’in bu çalışma konularında önem verdiği husus, çoğulcu ve özgürlükçü bir demokratik sistemin yerleşmesi olmuştur. İktidarı kesintisiz elinde bulunduran Cumhuriyet Halk Partisi, İkinci Dünya Savaşı’nın galibi demokratik Batı bloğunu desteklemesi ve savaş sonunda da bu blok içinde yer alma isteği Türkiye için çok partili hayata geçişi hususunu kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu süre zarfında Başgil, çeşitli gazete ve dergi bünyesinde demokrasi ve hürriyet temalı yazılar kaleme almıştır. Seçim süresince yazılarıyla demokrasinin ne olduğu, demokrasi, hürriyet, eşitlik olgularının kavramsal haritalarını çıkarmıştır (AŞÇI, 2000, s. 24). Bu gelişmelere rağmen 1946 seçimler açık oy gizli tasnif metoduyla yapıldığı ve bir de bunun yanında seçimin herhangi bir yargı denetimine tabi olmadığından dolayı seçime gölge düşmüş ve seçim sonuçlarının şaibeli olduğuna dair kanaatler dile getirilmiştir. Başgil özellikle bu süreç üzerine ısrarla değinen yazılar kaleme almış ve seçim kanunu üzerine çalışmalar yapmıştır (BAŞGİL, 1946, s. 26). Bu süreç çerçevesinde Başgil, ele aldığı yazılarında evrensel hukuk normları ışında Türk toplumunun yapısına uyumlu bir politik hayat tablosu çizmeye gayret gösterir.

Başgil, bu süreç içerisinde demokrasi ve hürriyetler ile ilgili çalışmaları Hür Fikirler Yayıncılık Cemiyeti’nin başkanı olması hasebiyle daha da yoğunlaşmış ve görüşleri toplumun farklı kesimlerine ve daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Bu cemiyet vasıtasıyla seminerler vermiş, kitaplar yazmış ve Cemiyetin süreli yayın organı olan “Hür Fikirler Mecmuası” çıkarılmasına vesile olmuştur. Bu dergi vesilesiyle dönemin toplumsal rahatsızlıklarından birini ön plana çıkarmıştır. Eleştirdiği husus, Türkiye’de din politikaları ve laiklik anlayışıdır.

Din ve laiklik meselesi Başgil tarafından ehemmiyet ile yoğun bir şekilde ele aldığı konuların başında gelmektedir. Başgil, din konusunu kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Başgil’in ele adlı konulara bakarsak; İslam dininin Türk toplumu için taşıdığı değer ve kültürel kodlardaki din algısı, tek parti döneminde uygulanan hatalı din politikaları, anayasal zeminde laiklik olgusunun hiçbir hukuki tanımlamasının olmaması, din eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın durumu gibi toplumsal infiale dönüşen sıkıntıları hassasiyetle incelemiştir.

27 Mayıs Askeri Darbesi, yeni devletin askerle siyasetin karşı karşıya geldiği darbeler silsilesinin ilki konumundaydı. Demokrat Parti iktidarına yapılan bu askeri müdahalenin akabinde demokrasi tekrardan inşa edilmeye çalışılıyordu. Darbe gerçekleşmeden önce Demokrat Parti hükümetinin ileri gelenleriyle buluşan Başgil, askeri müdahaleye karşı birkaç politika değişikliği

önerisinde bulunsa da Adnan Menderes'in ılımlı şekilde yaklaşmış olsa da Celal Bayar katı bir tutumla önerileri dikkate almadı (BAŞGİL, 2017, s. 124). Başgil'in demokratik düzeni tahsis edecek önemleri almayan Demokrat Parti, ülkede tırmanan kaos ortamı her geçen gün daha da kötüye girmesi neticesinde ordu içerisinden bir grup 27 Mayıs 1960 tarihinde yönetime el koymuştur. Darbenin destekçileri darbeye karşı tutumundan dolayı Başgil Hoca'yı itibarsızlaştırma kampanyası başlatmışlardır.

Hayatı boyunca sadece akademik ve ilmi mecrada çalışma hayatına devam eden Başgil, 1961 yılında aktif siyasete girmeye karar verir. Uzun bir zaman diliminde politikaya karşı mesafeli olan Başgil, Adalet Partisi bünyesinde siyasette yer almaya karar vermiştir. Daha önceleri Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti tarafından teklif edilen milletvekilliği tekliflerini geri çeviren Başgil, Samsun halkının Başgil'in siyasete girmesi hususundaki yoğun baskısı sonucunda bu kararı almıştır (BAŞGİL, 2013, s. 93). Bu konuyla ilgili başka bir dayanak da Sebahattin Zaim'in aktardıklarıdır. Zaim'e göre Adalet Partisi bir grup akademisyene milletvekilliği teklifinde bulunmuş ve bu isimlerden biri de Ali Fuad Başgil'dir. Zaim'e göre Başgil şu ifadeleri kullanmıştır: " Ben ömrümce çalıştım, didindim, memleketin kalkınması için. Mecmua çıkarttım, kitap çıkardım, uğraştım ama gördüm ki hariçten gazel okumakla bu iş olmuyor. Siyasete girmek lazım. Sonunda kurmaya karar verdim. Sizi de davet ediyorum. (ZAIM, 2005, s. 25)"

27 Mayıs Askeri Darbesi'ne kadar sadece akademik faaliyetlere odaklanmış bir hocaydı Ali Fuad Başgil. 1961 yılında yapılan darbeden sonraki ilk genel seçimde, Samsunlu seçmenler tarafından "Senatör" olarak seçilmiştir. Bu sürecin akabinde bir başka beklenti de toplum nezdinde dillendirilmeye başlandı. Bu beklenti, farklı siyasi görüşlerden gelen Ali Fuad Başgil'in Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde aday olmasıydı. Darbe kadrosu ve destekçilerinin dışında kalan sivil kesimin ortak adayı Ali Fuad Başgil'di. Bunun en güzel örneği, 23 Ekim'de Ankara'ya gelen Senatör Başgil'in, yoğun bir kalabalık tarafından karşılanıp, kalabalığın kendine gösterdiği destektir (BAŞGİL, 2013, s. 95).

23 Ekim günü Ali Fuad Başgil'i Ankara'da bekleyen sadece destekçileri değildi. Başgil görüşme için Başbakanlığa çağrıldı. Cuntanın komutanlarından, Milli Birlik Hükümeti Devlet, Ulaştırma ve Milli Savunma Bakanlıkları yapan Sıtkı Ulay, Başgil'den adaylıktan çekilmesini istemiştir. Bu hususta olayın iki tarafının da beyanat farklılık arz etmekteydi. Başgil'in hatıralarında; Ulay'ın kendisini çağırdığını ordu içinde yeni bir cunta oluştuğunu bu süreçte adaylıktan vazgeçmezse Başgil'e hayatını garanti edemeyecekleri hususunda, üstü kapalı ölümle tehdit etmiştir (BAŞGİL, 2013, s. 106). Konuşmanın diğer tarafının yıllar sonra gazeteye verdiği bir mülakatta bu süreci şu ifadelerle anlatmaktadır: "Biz 27 Mayısçılar, cumhurbaşkanının bizden olmasını istiyorduk. Ama Cemal Gürsel Paşa'nın karşısına Profesör Ali Fuad Başgil'i çıkardılar. "Yapmayın" dedik dinlemediler. Bir gün Başgil'i makamıma çağırdım, "Ya cumhurbaşkanlığı adaylığından vazgeçersiniz ya da Etlik'te gömülürsünüz." dedim. Ertesi gün Başgil gönderdiği telgrafta cumhurbaşkanlığı adaylığından ve senatörlükten de vazgeçtiğini bildirdi." (MİLLİYET, 1986). Türkiye'nin demokrasiye geçiş süreci silah ve ölüm tehditleriyle ileri bir tarihe ötelenmiştir. Başgil, bu süreçte sivil demokrasiye geçişte önemli bir kilometre taşı olabilecekken demokrasiye yapılan suni müdahaleler neticesinde süreç bu hale gelmiştir.

Tehdit ve sindirme politikalarının akabinde Başgil yurtdışına çıkmış ve çalışmalarına burada devam etmiştir. 1965 genel seçimlerinde Adalet Partisi İstanbul Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclis'ine girmiştir. Başgil, parlamenter olarak girmesine rağmen çalışmalarına devam etmiştir. Başgil, 1967 yılında İstanbul Feneryolu'ndaki evinde kalp krizi neticesinde vefat etti. Cenaze merasimi, hayatı boyunca ayrıca değer verip ilgilendiği gençler tarafından organize edildi. Kadıköy'deki cenaze namazının ardından Türk bayrağına sarılı tabutu gençlerin omuzunda Karacaahmet Mezarlığı'na kadar tekbirlerle taşınmıştır (MİLLİYET, 1967).

Başgil, hayatı boyunca ara vermeksizin çalışmaları onun sorumluluk sahibi bir mütefekkir olduğunun göstergesidir. Toplumla organik bağı olan aydın portresi çizen Başgil, çalışmalarında topluma doğrudan etki eden bir metot kullanmayı tercih etmiştir. Toplumdan ayrılmış aydın tabusunu eleştirmiş ve bununla mücadele etmiştir.

2. Değişen Fikirleri Arasında Başgil

Ali Fuad Başgil, düşüncel açıdan farklı dönemlerde farklı akımları savunmuştur. Özellikle bir ayırım yapacak olursak, yurtdışı eğitiminden sonra Türkiye'ye döndüğü dönem ile vefat ettiği dönem arasında devlete ve kamu politikalarına bakış farklılık göstermektedir.

Başgil'in düşünsel haritasını çıkarma adına bakıldığında bazı kavramları başlıklar altında bilahare incelemek kaçınılmaz olacaktır. Bu sürece baktığımızda; "Devletçi Başgil", "Liberal Başgil", "Muhafazkar Milliyetçi Başgil" şeklinde tasniflemek uygun olacaktır.

2.1. Devletçi Başgil

Ali Fuad Başgil fikri hayatının başında konferans ve yazılarında gözlemlenen önemli akım katı bir devletçi tutumdur. Başgil bu dönemde devlete yüklediği anlam ve sorumluluk ile devletçiliğin derecesi ile ilgili görüşlerinin konjonktüre bağlı bir durum olduğu aşikardır. Tek parti döneminin yönetim kadrolarının devletçilik ile ilgili duruşları dönemin aydınlarını etkilediği gibi Başgil'i de mutlak suretle etkilemiştir. Gazi Mustafa Kemal'in talimatıyla 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruluşundan itibaren toplum nezdinde ciddi karşılık bulmuştur. Uzun ömürlü olmayan bu partinin programı ve söylemleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nı yani iktidarı yeni arayışlara sevk etmiştir. Özellikle devrimlerin sindirilmesi ve halkın ekonomik alandaki sorunları bu arayışı kaçınılmaz kılmıştır.

Gazi Mustafa Kemal, yurt gezileri esnasında gözlemlediği sıkıntılar neticesinde "Devletçilik" kavramını ilk kez bu seyahatler esnasında dile getirmiştir. Devletçilik bu vesile ile Cumhuriyet Halk Fırkası'nın fırka programında yerini almıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası 1931 yılında tertiplelediği Üçüncü Büyük Kongresi'nde fırka programına alınan "Devletçilik", ilerleyen süreçte daha da kapsamlı ve detaylı şekilde ele alınmıştır (BORATAV, 1982, s. 59).

Bu dönemde Devletçilik merkezli çalışmaların sayısı azımsanmayacak düzeydedir. Özellikle bu çalışmaların iki noktada hemfikir oldukları görülür. Bunlar; devletin kalkınma hedeflemesini kendi öz imkânları ile gerçekleştirme ve bununla beraber yurttaşlar arasında ekonomik manada bir eşitliği tesis edebilme gayesidir. Bu iki çıkış neticesinde devlet ile özel sektör arasındaki ilişki de farklı tanımlamalar gündeme gelmiştir (HAKLI, 2018, s. 27). Kemalizm

çerçevesinde sosyalist bir yorum yapma maksadında olanlar, devletçilik ilkesi sert bir piyasa ekonomisi karşılığı ve devletin ekonomi süreçlerinin tamamını kontrol ettiği şekilde ele aldılar. Dönemin önemli iktisatçılarından Ahmet Hamdi ise devletçiliğin serbest piyasa kadar sosyalist uygulamalardan da uzak durmasını ve Türkiye'ye özel yeni bir ekonomik devletçiliğin kabul edilmesi fikrini öne sürmüştür (HAKLI, 2018, s. 90).

Bu dönemde, "Liberal" düşüncenin toplumda dengeyi bozacağı ve bunun neticesinde toplumsal yapıyı yozlaştıran ve iktisadi hürriyetin ortadan kalkmasına neden olan bir görüş olarak tanımlanmaktadır. Bu tezin akabinde "Devletçi" anlayışın bu problemlerin ortaya çıkmasını önleyen bir emniyet supabı biçiminde değerlendirildiği göze çarpmaktadır. 1929'daki Büyük Buhran'ın sorumlusu olarak piyasa ekonomisi görüldüğünden dolayı iktidarın güdümündeki muhalefet partisi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın getirdiği yeni iktisadi anlayış neticesinde toplumda karşılık bulmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra dahi bu konuda halkta karşılık bulan bu anlayış Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yönetim kadrosu tarafından sahiplenilmiş ve politika haline getirilmiştir. Bu süreçte eskiyi savunan yöneticilerin tasfiyesi bile söz konusu olmuştur (BAŞAR, 1932, s. 2).

Liberal düşüncenin siyasi ve toplumsal yapı üzerindeki çürütücü tesirine yönelik bu yaklaşımı ve yürüklükteki devletçilik anlayışının bu çürümüşlüğü ortadan kaldırılmasında bir çıkış olacağı düşüncesi Ali Fuad Başgil tarafından dile getirilmekteydi. Başgil'in devletçilik kavramı ile ülke bağımsızlığı kavramını beraber kullanması, bu kavramlara bakış açısını yansıtmaktadır. Nitekim Başgil, tam bağımsız bir devler için iktisadi kaynakların devlet eliyle yönetilip kontrolün devletin tekelinde olmasını desteklemiştir.

Başgil, devletçiliği sadece bir ekonomik anlayış olarak görmemektedir. Başgil'in devletçilik algısında vatandaşın hayatını da dizayn edecek şekilde, toplumun birçok alanında düzenlemeyi gerektiren katı ve kapsamlı bir anlayış mevcuttur. Başgil, bir konuşmasında devletçilik ilgili olarak, yalnızca iktisadi alanlarda değil, aynı vakitte sosyal ve ahlaki hayatın düzenlenmesinde de önemli bir yeri olan sistem olarak tanımlamaktadır. (BAŞGİL, 1946, s. 49) Başgil, tüm ulusu kapsayacak olan devlet politikalarının verimli karşılık bulabilmesi için mutlak suretle devletçiliğin etkin kullanılmasını uygun görmektedir.

Başgil'in çerçevesini çizdiği "devletçilik" özel teşebbüse hiç yer vermeyen sadece devletin var olması gerektiğini savunan katı bir anlayıştır. O dönemin iktidarı tek parti Cumhuriyet Halk Fırkası, devletçilik tarifi yaparken "devlet ancak ferdin yapamayacağı şeyleri yapmaya çalışmalıdır" ve devlet memleketle alakalı olan bütün işleri yapmalıdır" (CHP, 1935, s. 48) şeklinde ayrılan iki akımda bile özel teşebbüse yer verme hedeflenmektedir. Başgil'in ise görüşleri dönemin iktidarından bile katıdır. Başgil, devlet yapılanmasını daha kapsamlı ve her alanda planlamaktadır. İlerleyen dönemlerde devletin uygun görmesi halinde, kontrolü altında tuttuğu iktisadi hayatın bir kısmında özel girişime de yer verilebileceğini ifade etmektedir. Fakat bu alanın kesinlikle sınırları çizilmeli ve devletin kontrolünde olmasını ön şart olarak koşmaktadır (BAŞGİL, 1934, s. 10). Başgil devletçiliğin ne olduğunu açıkladıktan sonra ne olmadığını da açıklamayı kendine vazife bilmiştir. Başgil'e göre devletçilik Türkiye'nin kendine has birtakım özellikleri neticesinde ayrı bir tanımlama ile kendine yer bulmaktadır. Bunun neticesi olarak ne "Sosyalizm"

ne de “Liberalizm” çerçevesinde Türk devletçiliğini bir kalıba oturtmak mümkün değildir. Başgil’in bu iki ana akım düşünceye mesafeli durmasında dönemin şartları ön plana gelmektedir. Bu süreç içerisinde incelendiğinde 1929 Büyük Buhran ve 1930’lu yılların tek parti iktidar politikaları neticesinde Başgil’in görüşleri şekillenmektedir.

2.2. Liberal Başgil

1940’lı yıllara gelindiğinde Ali Fuad Başgil’in devlete olan bakışında değişim olduğu görülmektedir. Bu zamana kadar katı bir devletçi anlayışı savunan Başgil, bu tarihten itibaren fikri manada bir dönüşüm içerisine girmiştir. Bu dönemki yazılarında özellikle devletin yaptığı iş ve işlemlerinde vatandaşa karşı hukuki sorumluluk ilkesi perspektifinde fikri değişimin ilk işaretlerini gözlemleyebiliyoruz.

Başgil, devletin sınırlarını tanımlama hususunda devletin; siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeyi sağlama maksadıyla istediği şekilde hareket etmesi yerine, tüm eylemlerinde hukuki sorumluluk hususunun göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmuştur.

Başgil, bir ülkenin kalkınmasında “her şeyin devlet içinde, hiçbir şeyin devlete karşı, hiçbir şeyin devlet dışında” anlayışının, sürece yayılarak “bireyin korunması ve gelişmesi” anlayışına doğru evrilmesi gerektiğini savunmaktadır. Rasyonel örgütlenme modeli, katı bir devletçilikten liberal bir anlayış eksenine geçmektedir. Liberal anlayış çerçevesinde, devlet sahip olduğu egemenliğini ferdi hak ve hürriyetler çerçevesinde kullanmalıdır. Başgil, devlet tarafından icra edilen tüm işlemlerde de bu hukuk sınırlarının içinde sorumluluk devlet tarafından üstlenilmesi hususunda görüş beyan etmiştir. Başgil, liberal düzenin tesis edilmesi hususunda, yurttaşların özel hayatına kamusal müdahalelerde bulunulmaması gerekmektedir. Yaşam, özgürlük ve mülkiyet çerçevesinde sınırlanan temel hak ve hürriyetleri garanti altında alınması yazılı bir biçimde, açık ve anlaşılır bir biçimde önceden bildirilmek kaydıyla kamu düzeni tesis edilmesi mutlak suretle uygulanması gereken şarttır. Güçler ayrılığı ilkesinin uygulanması, ayrımcılığın önlenmesi ve kanun önünde eşitliğin uygulanması; yargı tarafsız ve bağımsızlığının muhafaza edilmesi önem arz etmektedir (YAYLA, 1998, s. 191-192).

Başgil’in, 1940’lı yılların ortalarından sonra liberalizmin temel ilkeleri çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir. Başgil’e göre liberal düzenden bahsedilebilmesi için evvela devletin sorumluluklarının belirlenmesi gerekmektedir. Dönemi içerisinde özellikle bürokrasinin sorumluluğu ve denetimine işaret etmesi, devletin liberal şekilde tekrardan örgütlenmesi hususunda Başgil’i öncü yapmaktadır. Siyaset Bilimi literatüründe, devlet kavramının soyutluğundan; siyasi, hukuki ve idari açıdan somutlaştırman yapının siyasal iktidar olduğu kabul edilmektedir (KAPANİ, 2000, s. 36). İktidarın karar alıcı mercii hükümet iken yürütümden bürokrasi sorumludur. Başgil, buradan yola çıkarak devleti egemenliğin sahibi olarak görürken, siyasal egemenliğin bürokrasinin zor kullanma ve zorla hükmetme olarak idrak edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Egemenlik bunların aksine, bireyi ve toplumu koruyan, huzuru ve refahı muhafaza etmeye gaye edinen milli bir düzenin karşılığıdır.

Başgil’e göre devlerin temel görevleri; adaleti, güvenliği ve refahı sağlamak olarak sıralanmaktadır. Üç görevi hakkıyla yerine getirebilmesi için “hak” kavramı ekseninde hareket

etmesi gerekmektedir (BAŞGİL, 1960, s. 209). Bu çerçevede hak ile devlerin arasında organik bir bağlantı kuran Başgil, hakkın güvence altında tutulmasında devleti sorumlu atfetmektedir. Başgil, ferdi hak kavramını kişiler arası ilişkiden ziyade devlet-birey ilişkisinin tesis edilmesini kastetmektedir. Bu ikili ilişkide hakkın sahibi birey olurken, hakkın korunmasındaki sorumlu taraf ise devlet olarak belirlenmektedir.

Türkiye 1950'li yıllarda tek parti döneminde çok partili siyasal hayatı geçtiği dönemde Başgil, fikri manada liberal bakış açısından daha güçlenmiş ve daha öncesinde kendinin de savunduğu devletçilik ile alakalı ağır eleştiriler getirmiştir. Başgil'in bu süreçte devletçilik ile ilgili görüşleri tamamen terk ettiği ve bu dönem hakkında sert eleştiriler getirdiği görülmektedir. Başgil bu hususta, devletçilik vasıtasıyla siyasi, ekonomik ve toplumsal düzenin şekillenmesi tek başına hükümetin eline bırakılmasının yanlış olduğunu bildirir. Tek parti iktidarı hükümetleri boyunca devletçiliğin arkasına sığınarak ağır baskı rejimleri tesis etmişlerdir. Bu tesis sürecinde ise devletçiliği öne sürerek bu süreci meşrulaştırma çabası içine girdikleri görülmektedir (BAŞGİL, 1956, s. 19).

Başgil, liberal çizgide devletin sınırlarının çizilmesi ve bu hususta devletin sorumluluk sahibi olması gerektiği hususunda görüş beyan etmiştir. Bireysel hak ve hürriyetlerin teminatının devlet tarafından sağlanması ve bu sürecin devlet tarafından suiistimal edilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Önceleri devletçi çizgide yer alan Başgil, ilerleyen süreçte Türkiye'ye hakim olan tek-parti iktidarının bunu bir silah olarak kullanıp istibdat rejimi çerçevesinde vatandaşa ağır baskılar uygulaması neticesinde bu akımdan vazgeçip liberal çizgiye yaklaşmıştır. Bireyin devlet karşısında aciz olmaması için en önemli düsturun hukuk zeminine oturtulması gerektiği olmuştur.

2.3. Muhafazakâr Milliyetçi Başgil

Ali Fuad Başgil'in 1940'lı yılların başlarında Kemalist milliyetçiliği terk ettiği görülmektedir. Fakat Kemalist milliyetçilikten vazgeçmesi onun "Milliyetçilik" kavramından vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Bu süreçten sonra millet ve milliyet kavramlarını "Muhafazakâr" açıdan ele almaktadır. Türkiye'de milliyetçiliğin aynı toplumun mensubu kişiler arasında sağlıklı bir birliktelik tesis etmiş olması ve toplumun öz değerleriyle uyumlu olması için, milliyetçiliği tanımlarken muhafazakâr bakış açısından istifade etmek gerekmektedir.

Geçmişten bugüne miras kalan geleneğin ve içinde bulunduğu toplumsal kodlarını göz önünde bulundurduğu vakit, geçmişten gelen kimlik olarak tasvir edilen muhafazakârlık, geleneği ve toplumsal değerleri insan için vazgeçilmez değerler olarak tasvir etmektedir. Gelenek ve kimlik bireye toplum aracılığıyla geldiği için siyasi ve toplumsal düzende esas olan özne toplumun bizzat kendisidir.

Başgil'e göre "millet" sadece belli bir zaman içerisinde yaşayan kişilerden meydana gelmemektedir. Millet hem geçmişte yaşamış hem de gelecekte yaşayacak olan nesilleri kapsayan çok daha geniş bir kavramdır. Başgil'in tabiriyle dile getirmek gerekirse: "Uzak mazilerden sonsuz geleceğe doğru sürüp giden bir realitedir..." (BAŞGİL, 1960, s. 207) Bu çerçevede Başgil, millet ve ülke kavramlarının birlikte ifade edilmesini "devamlılık" olgusuyla açıklamaktadır. Ülkesine

yönelik bir tehdit olduğu vakit vatan savunmasına gidenlerin göz önünde sadece bugünü değil dünü ve yarını da bulundurarak hareket ettiği aşikârdır (BAŞGİL, 1947, s. 1277-1278).

Başgil, devamlılık kavramının Türkiye için çok önemli olduğunu vurgular. Türkiye'nin, Türk milletinin devamlılığının eseri olduğuna işaret eder. Nitekim 1930'lu yıllarda Kemalist çizgi bünyesinde, Osmanlı dönemi boyunca Türklüğün, Osmanlılık ve İslamcılığa feda edildiği hususundaki görüşlerinden devamlılık kavramı çerçevesinde vazgeçer. Bunun yerine millette devamlılık kavramını güçlendirecek olan, Osmanlı'nın kurulduğu dönemden sona erdiği döneme kadar Anadolu topraklarını İslam aracılığıyla Türkleştirme faaliyetinde bulunulduğunu savunur. Kurtuluş Savaşı bu tezin en güzel örneğidir: o dönemde nüfusun yarısına tekabül eden ve Türk asıllı olmayan Arap, Kürt, Boşnak, Arnavut, Çerkes ve Gürcülerin vatan müdafaasında Osmanlı döneminden kalma Müslüman-Türk anlayışından dolayı Anadolu müdafaasında önemli bir yere sahip olmuştur (BAŞGİL, 1964, s. 1) .

Başgil, muhafaza gayretini evvela kendi benimsediği milliyetçilik açısından ve bu milliyetçiliğin kapsamını belirterek konuya başlamaktadır. Başgil'e milliyetçilik, toplumsal perspektifte milli olan ne varsa onu sevme ve kutsal sayma anlamına gelirken, siyasal açıdan da milletin bir arada yekpare ve özgürlük içinde yaşamasını sağlama anlamına gelmektedir. Başgil'in kutsal sayılmasını önerdiği milli değerleri, kendi muhafazakâr çizgisinde tek tek ele almaktadır. Başgil'e göre gerçek "milliyetçi", milletin dilini, dinini, geçmişini ve temiz geleneklerini seven ve bunları kutsal sayan, muhafaza etmeye gayret eden kişidir (BAŞGİL, 1964, s. 1). Başgil milleti organik bir yanı olarak tanımlarken, milliyetçiliğinde herhangi bir ispat ve delil gerektirmeyecek kadar açık olan milletin gönül birlikteliğine dayandığını, millet varlığının ülke içinde de dışında da haklarını savunurken meşru bir silah olarak tanımlama yapılmaktadır (BAŞGİL, 2007, s. 138). Başgil'in burada kastettiği kesim hiç şüphe yok ki, Kemalist ve Türkçü kesimdir. Bu kesimler milliyet kavramını tanımlarken birtakım tarihsel veya birtakım biyolojik atıflar üzerinden millet tarifi yapmaktadır. Türkiye için siyasal ve manevi açıdan uygunsuz ve sakat olan bu millet ve milliyet tarifleri Başgil tarafından eleştirilmektedir. Başgil, delil ve ispat saiki ile millet tanımı yapmaya çalışan bu ırkçı yapının yapay bir düşünce tarzı olduğunu eleştirerek, millet gibi organik bir yapıya haiz olan kavramın delil ve ispatla ortaya konulamayacağını belirtmiştir.

Başgil özellikle ırkçı düşünce ile İslam'ı yok sayan milliyetçilik tanımlamasından da rahatsızlık duymaktadır. Türkiye'de özellikle 1924 sonrası devletin din ile ilgili davranış ve tutumları ile laiklik algısının vatandaşın en temel hakkı olan din hakkının ihlal ettiği gibi Türk toplumunun sosyo-kültürel yapısında da ciddi tahribata neden olmuştur. Bu nedenle ırkçılığı esas alan milliyetçilik, bu hak ve dokuya bir tehdit oluşturmaktadır. Bundan dolayı ırki temelli bir toplum dönüştürülmesi hem suni hem de riskli bir mecradır. Başgil aynı neden dolayı sadece ırkçı milliyetçiliğin değil İslamcılığın da İslam ve milliyetçiliğin bir biriyle uyumlu olmadığını ve hatta birbirinin varlığını reddettiği düşüncesini de eleştirmektedir. Bu kapsamda Başgil, özellikle Türk milletinin oluşumunda İslam'ın yerinin yadsınmaması gerektiğini belirtir. Milliyetçilik kavramının millette ilgili olan her şeyi samimiyetle sevmek olduğu düşünüldüğünde İslam ve milliyetçiliğin uyumlu iki kavram olduğu ortadadır.

İslam ve Milliyetçilik kavramları zıt birer kavram olmak şöyle dursun aynı cephede yer aldıkları bile söylenebilmektedir. Nitekim Türkiye açısından ele alındığında bu husus siyasal ve toplumsal alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Her ikisi de komünizme, ateizme ve soysuzluğa, özetle maneviyat düşmanlığına karşı mücadele ettikleri ve Müslümanlıkla milliyetçiliğin bir arada olmasının bu mücadele için önem taşıdığı vurgulanmaktadır (BAŞGİL, 2007, s. 139).

3. Modernleşme Eleştirisi Ve Başgil

Türkiye, 18. yüzyıldan bu yana “Modernleşme” süreci içindedir. Dünyanın her yerinde modernliğe geçiş sürecinin eş zamanlı olmadığı aşikârdır. Bugün Batı modernliğinin yanında bir “Batı dışı modernlikten” söz edilmektedir. Batı’nın kendi tarihsel sürecinin bir çıktısı olarak kabul edildiğinde kendi öz kültürlerinin birer meyvesidir. Batı bu süreçte kendine has bir dönüşüm süreci geçirmiş ve içsel, yerel süreçlerle biçim almış bir yol haritasına sahiptir. Bu süreç içerisinde gelenek ile modernlik karşı karşıya gelmiş birbirlerini eleştirmişler fakat aynı zamanda birbirlerini besleyerek bugünlere gelmişlerdir. Bu sürece baktığımızda bu iki zıt kavram birbirinden kopmamış aksine birbirinin devamlılığını sağlayan halkaların birer parçasıymış gibi ele alınmışlardır (DEMİRCİ, 2017, s. 23).

Türk Modernleşmesi ne yazık ki böyle bir tarihi sürece sahip değildir. 1923 sonrası özellikle hızını arttıran yıkıcı bir şekilde kendine hareket alanı açan Türk Modernleşmesi; siyasette, sanatta, toplumda her alanda geçmiş ile bağını koparma gayesiyle hareket etmiştir. Tarihimizde modernleşme hareketleri Osmanlı Devleti bünyesinde devlet eliyle başlatılmıştır. Osmanlı’nın son döneminde başlayan bu modernleşme süreci, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde radikal düzeylere ulaştırılmış, sert bir geçiş sürecine şahitlik edilmiştir. Bu süreç içerisinde toplumda karşılık bulamadığından dolayı sancılı bir süreç ortaya çıkmıştır.

Ali Fuad Başgil, tamda bu kaotik düzen içerisinde sınırlı olarak ortaya çıkmıştır. Başgil, hem geçmişi bilen hem de yeniliklere haiz, hem gelenekten gelen hem de Batı modernleşmesini yerinde tecrübe etmiş bir fikir, kültür Türk aydını olarak karşımıza çıkmaktadır.

Başgil, eğitim hayatını büyük bir kısmını “Modernite” kavramının yayıldığı topraklar Fransa’da geçirmiştir. Batı modernliğini savunan bir çok Türk aydından daha fazla modernleşme kavramına hakimdir. Bu uzun eğitim hayatı boyunca Batı’yı tecrübe edebilme fırsatı bulan Başgil, olumlu olumsuz yönler ışığında Batı’nın maddi ve manevi yönlerini tanıma fırsatı bulmuştur. Başgil için iki Batı vardır:

“Garb medeniyeti bir bütündür. Bunun inkâr eden yoktur. Fakat kimyevi sentezler gibi tahlil edip unsurlarına ayrılınca varlığı ve mahiyetini kaybeden bir sentez değildir. Bilakis cürufundan ayıklanınca temiz bir cevher elde edebilen bir yekûndur. Garbın cevheri evvela insani bir karakter terbiyesi ve yüksek bir ahlak şuurudur. Sonra da ilim ve ilmi metottur, güzel sanat, felsefe, yüksek kültür ve tekniktir. Cürufu da maddeye tapış sefahat ve her çeşit levsiyattır. Biz bu cürufu yerinde bırakıp, cevheri alacağımıza; 5-10 kilo demir elde etmek için tonlarca taş, toprağı Divriğinden Karabük’e taşıdığımız gibi garbı da bir yığın halinde ve çok kere cevheri bırakıp cürufu almak suretiyle memlekete taşıdık. Bu hata, bugün değil 100 küsur sene evvel Tanzimat

hareketiyle başladı. Devir devir derinleşti nihayet son 35 yıllık devirde iyileşmez bir yara halini aldı.” (BAŞGİL, 1960, s. 105)

Başgil, bu eleştirisinde de olduğu üzere biz sadece Batı’dan kültürü alma gayreti içinde olduğumuzdan modernleşme kavramı bizde karşılık bulamamaktadır. Başgil, alınması gereken tekniğin alınması ve neticesinde öz kültürün muhafaza edilmesini hususundaki çıkarımı, yanlış modernleşme kavramını daha iyi algılamamıza vesile olmaktadır. Osmanlı’dan bugüne modernleşmeyi sadece Batı kültürünün ithal edilmesi olarak algılandığından dolayı bugün hala daha modernite kavramını terminolojik olarak bir yere oturtamamaktayız. Başgil özellikle kendi köklerinden gelen bir modernite hareketini savunmaktadır.

Sonuç

Kendi ifadesiyle: “milliyetçi, maneviyatçı, hürriyetçi, terakkici ve muhafazakâr” olarak kendini tanımlayan Başgil, Türk siyasal hayatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, özellikle tabulaşan Türk aydını tabirine bayrak açan, “Münevver ve Mütefekkir” bir hocadır.

Başgil, bakış olarak muhafazakâr kimliğe sahip olsa da inkılapçılığa karşı değildir, onun karşı çıktığı durum mutlak Batılılaşma ideolojisidir. Fikri manada savunduğu nokta Türkiye’nin kendisi olmasıdır. Eğitim hayatı liseden, doktora kadar Avrupa’da geçtiğinden dolayı Avrupa’yı ziyadesiyle tanımıştır. Batılılaşma adı altında fikri müdafaada bulunan Aydınları ve bu minvalde kamu politikası yürüten yöneticileri, eksik yaptıkları ve yanlış idrak ettikleri Batılılaşma tasavvuru nedeniyle eleştirir. Batı’daki bilim, teknik, metot vb. gibi üstünlüklerin bir ahlak ve karakter terbiyesiyle ilişkili olduğunu savunur.

Tarih anlayışı bakımından baktığımızda, Devlet politikası olan resmi tarih anlayışını benimsemez. Romantik değildir, tarihsel portre olarak hamaset yapmaz. Geleceği kurmak için bugünün inşasına odaklanır. Realisttir, geçmişi unutturma taraftarı hiçbir zaman olmamıştır. Geçmiş ile ilgilenmekten çok, bugün ve gelecek üzerine kafa yorar ve çalışmalar yapar. Milli tarihin ve dilin tasfiyeye maruz kalmasına, şovenizmin kuklası olmasına itiraz eder. Kendi deyimiyle; milleti, dini, dili, mefahir ve mukaddesatıyla “Temiz Milliyetçilik” olgusunu tarihi realite olarak kabul eder. Siyasi düşünce yönüne baktığımızda halkın katılımına önem vermektedir ama salt avam konusunda ısrarı yoktur. Hatta bazı tutumları için elistist olduğu eleştirileri yapılmıştır. Başgil’in karşı çıktığı devletin eli sopalı bir mürebbiye edasıyla hareket etmesidir. Halka tepeden bakan devlet anlayışına, halkı küçümseyen aydın akımına sıcak bakmamış daima karşısında durmuştur

Türkiye, 20. asrın ikinci çeyreğine Kültürel Batılılaşma’ya yönelten bir kamu felsefesiyle girer. Osmanlı’nın son döneminden miras olan bu Batılılaşma sürecine halk, taban olarak ayak uydurmakta zorlanır. Rejimin yeni nesillerden beklentisi yüksektir. Başgil, Türk yüksek eğitim sisteminde kıdemli bir hoca ve yönetici olarak sadece bilgisini paylaşan biri değildir. Yeni nesillerin hem zihnen hem de ahlaken olgunlaşması için gayret gösteren bir mütefekkidir.

Siyasi olarak Türkiye için Ali Fuad Başgil'in yeri bambaşkadır. Türkiye siyaset kendi haline bırakılmış olsaydı, bugün dördüncü Cumhurbaşkanı olarak Ali Fuad Başgil'den bahsedecek olacaktık. 1960 darbesinin akabinde demokrasi düzenin tekrardan tahsis edilmesi için 1961 yılında yapılan seçimlerde sivil kanadın gerek halk gerekse siyasi partilerin uzlaştığı isim Ali Fuad Başgil idi. Ali Fuad Başgil'in kaçınılmaz Cumhurbaşkanı olacağını farkında olan cuntacı Başgil'i meclise çağırıldılar. Milli Birlik Komitesinden General Sıtkı Ulay, Cumhurbaşkanlığı için aday olup seçilmesi durumunda Başgil'i şu ifadelerle tehdit etmişlerdi: "Çankaya Köşkü yerine Etlik'e (dönemin mezarlığı) götürüleceğini, 1961 seçimlerinin kabul edilmeyeceğini, sonuçların yanlış olduğunu ve seçimlerin iptal edileceğini" şeklinde iletiler. Başgil'in "Türkiye'nin sivil hayata geçişini engelleyen adam" haline geleceğine vurgu yapıp silahı göstererek "Hayatınızı garanti edemeyiz" diyerek ölümle tehdit etmişlerdir. Bu sürecin akabinde cuntacı Milli Birlik Komitesi'nin ülkeyi anti-demokratik ve geleceği kestirilemeyen bir felakete sürüklenme tehlikesinden dolayı Başgil, yurtdışına çıkıp akademik çalışmalarına burada devam etmiştir.

Başgil'in Cumhurbaşkanı seçilmesi durumunda Türkiye'nin siyasal dinamiklerinin farklı işleyeceği ve demokrasiye geçiş sürecinin daha sağlıklı olacağı aşikârdır. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Başgil'e çekilen silah ile bu süreçten sonra muhafazakâr kesime sürekli tehdit olarak dayatılmış ve hatırlatılmıştır. Başgil'den sonra defaatle dayatılan muhafazakâr kesimi sindirmek için kullanılan bu silah, 15 Temmuz'da halkın dik duruşu ve kararlılığı ile indirilmiştir.

Kaynakça

- Aşçı, A. (2000). A. Aşçı İçinde, *Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil Bibliyografyası* (S. 24-25). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Ayvazoğlu, B. (2008). Ali Fuat Başgil. B. Ayvazoğlu İçinde, *Siretler Ve Suretler* (S. 43). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Başar, A. H. (1932). Plan Mefhumu Hakkında. *Kooperatif Dergisi Seçilmiş Makaleler*, 2.
- Başgil, A. F. (1934). Sosyalizmin Tarifi III. *Siyasi İlimler Mecmuası*, 10.
- Başgil, A. F. (1935). Dördüncü Kurultay Münasebetiyle. *Aylık Siyasal Bilgiler Mecmuası*, 50.
- Başgil, A. F. (1946). *Hukukun Ana Mesele Ve Müesseseleri* (S. 49). İçinde İstanbul: Hak Kitabevi.
- Başgil, A. F. (1946). Seçim Kanununun Kıymeti Ve Eksikleri. *Hür Fikirler Mecmuası*.
- Başgil, A. F. (1947). Devletin Ülke Unsuru . *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1277-1278.
- Başgil, A. F. (1956). *Vatandaş Hak Hürriyetlerinin Korunması Meselesi Ve Anayasamız* (S. 19). İçinde İstanbul: Akgün Matbaası.
- Başgil, A. F. (1960). *İlmin Işığında Günün Meseleleri*. İçinde İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Başgil, A. F. (1960). Birinci Cilt Fasikül I. *Esas Teşkilat Hukuku* (S. 209). İçinde İstanbul: Baha Matbaası.
- Başgil, A. F. (1964, Haziran 22). Millet Ve Devlet. *Yeni İstanbul*, S. 1.
- Başgil, A. F. (1964, Temmuz 3). Milliyetçiliğin İdeolojisi. *Yeni İstanbul*, S. 1.
- Başgil, A. F. (2007). Milliyetçilik. *Ord. Prof.Dr. Ali Fuad Başgil'den Mektuplar* (S. 138). İçinde İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Başgil, A. F. (2013). A. F. Başgil İçinde, *Hatıralar* (S. 93). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Başgil, A. F. (2014). Meslek Ve Meşrebim. A. F. Başgil İçinde, *İlmin Işığında Günün Meseleleri* (S. 245). İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Başgil, A. F. (2017). 27 Mayıs İhtilali Ve Sebepleri. A. F. Başgil İçinde, *27 Mayıs İhtilali Ve Sebepleri* (S. 124-137). İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Boratav, K. (1982). K. Boratav İçinde, *Türkiye'de Devletçilik* (S. 59). Ankara: Savaş Yayınları.
- Chp. (1935). Chp Dördüncü Büyük Kurultayı. *Chp Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası* (S. 48). Ankara: Ulus Basımevi.

- Çankaya, M. A. (1968). M. A. Çankaya İçinde, *Son Asır Tarihinin Önemli Olaylarıyla Birlikde Yeni Mülkiye Tarihi Ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı) I. Cild* (S. 870). Ankara: Mars Matbaası.
- Demirci, H. A. (2017). Bir Biyografinin İzinde Ali Fuad Başgil'in Hayatından Ve Mücadelesinden Bazı Kesitler. H. E. Beriş İçinde, *Ali Fuad Başgil'e Armağan* (S. 23). Ankara: Mrk Baskı Ve Tanıtım Hizmetleri .
- Göze, E. (2000). E. Göze İçinde, *Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil Bibliyografyası* (S. VIII). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Haklı, S. Z. (2018). S. Z. Haklı İçinde, *Ali Fuad Başgil Bir Düşünürün Fikri Haritası* (S. 7). Ankara: Liberte Yayınları.
- Haklı, S. Z. (2018). S. Z. Haklı İçinde, *Erken Dönem Cumhuriyet'te Ahmet Ağaoğlu'nun Kemalizm'i Liberal Perspektiften Yorumlama Çalışmaları* (S. 90). Ankara: Liberal Düşünce.
- Kapani, M. (2000). *Politika Bilimine Giriş* (S. 36). İçinde Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Milliyet. (1967, Nisan 19). *Başgil*. Milliyet:
[Http://Gazetearsivi.Milliyet.Com.Tr/Gununyayinlari/J7y6wzq98_X2b_Ljwlovseex5g_X3d_X3d](http://Gazetearsivi.Milliyet.Com.Tr/Gununyayinlari/J7y6wzq98_X2b_Ljwlovseex5g_X3d_X3d), Adresinden Alındı
- Milliyet. (1986, Mayıs 27). *Başgil'i Ölümle Tehdit Ettim*. Milliyet :
[Http://Gazetearsivi.Milliyet.Com.Tr/Gununyayinlari/Zlweesyqvmvsgwls_X2f_Goocw_X3d_](http://Gazetearsivi.Milliyet.Com.Tr/Gununyayinlari/Zlweesyqvmvsgwls_X2f_Goocw_X3d_), Adresinden Alındı
- Milliyet. (Tarih Yok). *Başgil*.
- Soyak, H. R. (2006). H. R. Soyak İçinde, *Atatürk'ten Hatıralar* (S. 598). İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Yayla, A. (1998). Liberalizm. A. Yayla İçinde, *Liberalizm* (S. 191-192). Ankara: Liberte Yayınları.
- Yıldırım, S., & Zeynel, B. K. (2010). S. Yıldırım, & B. K. Zeynel İçinde, *Tbmm Albümü 2. Cilt 1950-1980* (S. 863). Ankara: Tbm Basın Ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü.
- Zaim, S. (2005). Ali Fuad Başgil. S. Zaim İçinde, *Hayatlarıyla Yol Gösterenler* (S. 17). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.